

ΚΡΙΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ

Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ κατὰ τὸν τέταρτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἀκμάσαντος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου δαψιλεῖς εἰδήσεις παρέχουσιν ἡμῖν τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐν τῇ πατρολογία τοῦ Migne ¹⁾ καὶ τὰ σχετικὰ περὶ τοῦ Μακαρίου ἔργα καὶ δὴ αἱ αὐτοτελεῖς περὶ αὐτοῦ μονογραφίαι ²⁾.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 1267 χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου ὑπάρχει σύντομός τις διατριβῆ περιέχουσα κρίσιν περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μακαρίου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐπίκρισις εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον Μακαρίῳ τῷ Αἰγυπτίῳ ἐγχειρίδιον, ἐξελέγχουσα αὐτὸ ὡς νόθον». Ἡ ἐπίκρισις αὕτη εἶνε ἀξία ἰδίας μελέτης καὶ σπουδῆς ἕνεκα τῆς ὀξείας κριτικῆς, ἣν ἐφαρμόζει ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ Μακαρίου, κριτικῆς, ἣν σπανίως εὐρίσκομεν ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνεγράφη αὕτη. Βεβαίως δὲν δύναται τις νὰ δεχθῆ ὡς ὀρθὰς πάσας τὰς παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως τῆς ἐπικρίσεως ταύτης, ἐν τούτοις δὲν δύναται τις εἰ μὴ νὰ ἐκπλαγῆ καὶ θαυμάσῃ τὸν τρόπον καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀσκήσεως τῆς κριτικῆς καὶ ἀποδόσῃ τῷ συγγραφεῖ αὐτῆς τὸν πρέποντα ἔπαινον.

I

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1297 χειρογραφὸν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου ἀποτελούμενον ἐκ φύλλων 131 ἤτοι σελίδων ἠριθμημένων 262

---

¹⁾ Τόμ. 34.

²⁾ Πρὸβλ. *Patrologie von Otto Bardenhewer* ἐκδ. 1910 σελ. 221 καὶ ἔξης καὶ ἐν τῷ προεσταντικῷ καὶ καθολικῷ ἐγκυκλοπαιδικῷ θεολογικῷ λεξικῷ ἐν λέξει Macarius τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν βίον καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου καὶ τὴν σχετικὴν πρὸς αὐτὸν φιλολογίαν, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων τὴν Φιλολογικὴν καὶ κριτικὴν ἱστορίαν τοῦ *K. Kontogonou* [τομ. Β', σελ. 497 ἐ.] καὶ τὴν Ἱστορικὴν διδασκαλίαν τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας τοῦ *Φιλαρέτου*, κατὰ μετάφρασιν *Νεοφύτου Παμίδα* [τομ. Β', σελ. 337 ἐ.] Πρὸβλ. ἔτι *L. Villecourt*, *La date et l'origine des «Homilies spirituelles» attribuées à Macaire*. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles - Lettres*. Juin - Août καὶ *Theol. Revue* 19 (1920 σ. 324) *A. Jülicher*, *Geheiligte Ketzler in Protest*, *Monatsh.* (5 - 6 τοῦ 1921 σελ. 65 - 75).

μήκους 0,24 καὶ πλάτους 0,17, ἐγράφη τῷ 1783, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ προτασσομένου ἀκολουθοῦ ποιήματος:

Ἐν ἔτει τῷ χιλιοστῷ τῶν ἑκατὸν ἐπτάδι
τῷ τρίτῳ ὀγδοηκοστῷ καὶ τοῦ μηνὸς εἰκάδι
ἐλαφηβολιῶν δ' ὁ μῆν, ὅπερ καὶ ἐν τῷ τέλει
τῆς βίβλου ταύτης γέγραπται, ἰδέτω ὅστις θέλει
αὕτη ἢ βίβλος γέγραπται παρὰ τοῦ Πυλαιμένου,
Σπαρτιάτου νηφαλίου τε τοῦπίκλην καλουμένου » κ.τ.λ

καὶ τῆς ἀκολουθοῦ ἐν σελίδι 139 σημειώσεως:

«αἰπγ᾿ Ἐλαφηβολιῶνος εἰκάδι
ἐν Βουκουρεσιῶ τῆς Δακίας»

Τὸ περιεχόμενον τοῦ χειρογράφου τούτου εἶνε τὸ ἀκόλουθον:

1. (σελ. 1 — 139) « Εὐσταθίου καθ' Ὑσμινίαν καὶ Ὑσμίνην δρᾶμα ».
2. (σελ. 141 — 155) « Ἐπίκρισις εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον Μακαρίῳ τῷ Αἰγυπτίῳ ἐγχειρίδιον ἔξελέγγουσα αὐτὸ ὡς νόθον ».
3. (σελ. 155 — 164) « Εἰς τὸ περὶ παιδῶν ἀγωγῆς τοῦ Πλουτάρχου ἐπιθεωρήματά τινα ».
4. (σελ. 165 — 217) « Παράφρασις τῆς τοῦ Ὀμήρου Ἰλιάδος παρὰ Νεοφύτου ἱεροδιακόνου ».
5. (σελ. 221 — 259) « Περὶ ποσότητος διχρόνων ».
6. (σελ. 260 — 261). Τεμάχιον ἄνευ ἐπιγραφῆς περιέχον σύντομον « ἐρμηνείαν εἰς τὸ ἐν ἀλλήλοις καὶ παρ' ἀλλήλοις λεχθὲν ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐν τῷ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐπιταφίῳ λόγῳ ».

Τῶν ἔργων τούτων, τὸ *πρῶτον* εἶνε τὸ γνωστὸν δρᾶμα τοῦ Εὐσταθίου ἢ Εὐμαθίου τοῦ Μακρεμβολίτου, ὅπερ ἔχει ἤδη τύποις ἐκδοθῆ. ¹⁾ Τὸ *δεύτερον* εὑρηται καὶ ἐν ἄλλοις χειρογράφοις, ὧν ἀξιομνημόνευτον εἶνε τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 6026 τοῦ καταλόγου τῶν χειρογράφων τοῦ Ἄθωνος τοῦ Λάμπρου ὡς ἀποδίδον αὐτὸ εἰς τὸν Νεόφυτον τὸν διδάσκαλον « Εἰς τὸ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου ἐγχειρίδιον ἐπίκρισις τοῦ Νεοφύτου διδ[ασκάλου] μετὰ ἰδιοχείρων διορθώσεων ». Τὸ *τρίτον* εὑρηται καὶ ἐν ἄλλοις χειρογράφοις, ἔπεται δὲ συνήθως τῆς ἐξηγήσεως εἰς τὸ περὶ παιδῶν ἀγωγῆς τοῦ Πλουτάρχου τοῦ Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου, ²⁾ ἔξ οὗ ἠδύνατό τις νὰ

¹⁾ Πρβλ. *Κρουμβάχερ* Ἱστορ. τῆς βυζ. λογοτεχνίας κατὰ μετάφρ. *Σωτηριάδου* τόμ. Β' σελ. 729 ἔ.

²⁾ Πρβλ. τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 651 χειρόγραφον τοῦ καταλόγου τοῦ *Litzica* σελ. 365 *Ἐξηγησις εἰς τὸ περὶ παιδῶν ἀγωγῆς τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου κυρίου

συμπεράνη ὅτι καὶ τὰ ἐπιθεωρήματα εἰς τὸ περὶ παίδων ἀγωγῆς τοῦ Πλουτάρχου ἔχουσι γραφῆ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Νεοφύτου. Τὸ τέταρτον εὑρηται ἐπίσης καὶ ἐν ἄλλοις χειρογράφοις ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Νεόφυτον τὸν ἱεροδιάκονον. ¹⁾ Τὸ πέμπτον εἶνε μέρος γραμματικῆς πραγματευόμενον περὶ τῆς ποσότητος τῶν διχρόνων, καὶ τὸ ἕκτον εἶνε συντομωτάτη τις ἑρμηνεία τοῦ ἐν ἀλλήλοις καὶ παρ' ἀλλήλοις τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καταλαμβάνουσα μίαν μόνον σελίδα.

II

Τῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ χειρογράφῳ περιεχομένων ἔργων ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα τὸ δεύτερον, τὸ φέρον ἐπιγραφὴν «Ἐπίκρισις εἰς τὸ ἐπιγροσφόμενον Μακαρίῳ τῷ Αἰγυπτίῳ ἔχειρίδιον ἐξελέγχουσα αὐτὸ ὡς νόθον». Ὑπὸ τίνος ἐγράφη ἢ ἐπίκρισις αὕτη μανθάνομεν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 6026 χειρογράφου τοῦ καταλόγου τῶν χειρογράφων τοῦ Ἄθωνος τοῦ Λάμπρου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπιγρῖφεται αὕτη «Εἰς τὸ Μακαρίου τῆς Αἰγυπτίου ἔχειρίδιον ἐπίκρισις Νεοφύτου διδ[ασκάλου]». Κατὰ ταῦτα ἢ ἐπίκρισις αὕτη ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Νεοφύτου τοῦ διδασκάλου. Τίς ὅμως ὁ Νεόφυτος οὗτος καὶ πότε ἤκμασε δὲν γνωρίζω, εἰκάζω μόνον ὅτι ὁ Νεόφυτος οὗτος ὁ διδάσκαλος εἶνε ὁ Νεόφυτος ὁ Πελοποννήσιος ὁ Κουσοκαλυβίτης, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μακρὸν διετέλεσε διδάσκαλος. Τὴν εἰκασίαν μου ταύτην στηρίζω ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ ἡμέτερος Νεόφυτος διέμεινε ἐν Ἄθωνι, ἔνθα εἶδε τὸ χειρόγραφον, ὅπερ ἀναφέρει, ²⁾ ὡς καὶ ὁ Νεόφυτος ὁ Κουσοκαλυβίτης, καὶ ἔγραψεν ἐν ἰδίῳ ἔργῳ ἀπόδειξιν ὅτι οἱ οἰκουμενικοὶ τῆς

Νεοφύτου Πελοποννησίου τοῦ καὶ Κουσοκαλυβίτου» (φύλ. 45) καὶ «εἰς τὸ περὶ παίδων ἀγωγῆς τοῦ Πλουτάρχου ἐπιθεωρήματά τινα» (φύλ. 75).

¹⁾ Πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 648 χειρόγραφον τοῦ καταλόγου τοῦ *Litzica* σελ. 363 «Παράφρασις τῆς τοῦ Ὀμήρου Ἰλιάδος παρὰ Νεοφύτου ἱεροδιακόνου». Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι καὶ ἐν τῷ χειρογράφῳ τούτῳ, ὡς καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ, ὑπάρχει ἢ παράφρασις μόνον τοῦ Α' καὶ Β' τῆς Ἰλιάδος, ἴσως διότι ὁ Νεόφυτος μόνον τὰ δύο ταῦτα γράμματα τῆς Ἰλιάδος παρέφρασεν. Ἐὰν ὁ Νεόφυτος οὗτος εἶνε ὁ γνωστός Νεόφυτος ὁ Κουσοκαλυβίτης ἢ ἄλλος τις, δὲν γνωρίζομεν, πάντως ἢ παράφρασις αὐτοῦ εἶνε ἀξία προσοχῆς καὶ μελέτης. Ὅπως οἱ ἀναγνώσται λάθωσιν ἰδέαν τινὰ τῆς παραφράσεως ταύτης παραθέτω τὴν ἀρχὴν αὐτῆς «Φράσον μοι, ὦ μουσηγέτις θεά, τὴν τοῦ Ἀχιλλέως ὀλεθρίαν ὀργὴν, ἣτις μυρίων συμφορῶν τε καὶ θηρῶν κατὰ βουλὴν ὡς εἰκὸς τοῦ Διὸς τοῖς Ἑλλήσιν ἐγένετο αἴτιος πολλῶν ἀγαθῶν ἡρώων τὰς μὲν ἀνδρείας ψυχὰς εἰς Ἄδου παρεπέμψασα, τὰ δὲ ῥωμαλέα σώματα κυσι τε καὶ πάσι τοῖς οἰωνοῖς θεμέλιη κατάθρομα ἐξ ὅτου τὴν ἀρχὴν ἐρίζοντες διηνέχθησαν ἀλλήλοις ὃ τε βασιλεὺς Ἀγαμέμνων καὶ ὁ θεὸς Ἀχιλλεὺς».

²⁾ «Ἄλλ' ὡς ἐγὼ ἀρχαίῳ τινὶ χειρογράφῳ ἐν Ἄθωνι ἐνέτυχον».

ἐκκλησίας διδάσκαλοι δὲν ἀποδέχονται τελείαν ἐνταῦθα ἀπαλλαγὴν τῶν παθῶν καὶ ὀλικὴν ἐλευθερίαν, ¹⁾ ὡς ὁ Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν κανόνων αὐτοῦ. ²⁾ Καὶ ὁ τρόπος δὲ τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Νεοφύτου τοῦ διδασκάλου ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς ἐκεῖνα τοῦ Καυσοκαλυβίτου. Ἄλλως τε ὁ Νεόφυτος ὁ διδάσκαλος, ὁ συγγραφεὺς τῆς ἡμετέρας ἐπικρίσεως, ἤκμασε κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ χρήσεως τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Μακαρίου, τῆς γενομένης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδοοῦ αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Pritius. ³⁾ Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον ὅμως αἰῶνα ἓνα μόνον Νεόφυτον διδάσκαλον γνωρίζομεν, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδοθῇ ἔργον τοιαύτης ἀξίας, οἷον ἡ ἡμετέρα ἐπικρίσις, τὸν Καυσοκαλυβίτην.

III

Ὁ Νεόφυτος φρονεῖ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ ἀκόλουθα περὶ τῶν ἔργων, τῶν ἀποδιδόμενων εἰς τὸν Μακάριον τὸν Αἰγύπτιον. ⁴⁾ Τὰ ἐν δυοτόμοις ἐκδοθέντα ἔργα τοῦ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, ἐκτὸς τῶν ἐν μέσῳ ἀποφθεγμάτων, δὲν ἐγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ, διότι ὁ πρῶτος τόμος, ὁ πρὸ τῶν ἀποφθεγμάτων, εἶνε συνοπτικὴ τις μετάφρασις τοῦ μετὰ τὰ ἀποφθέ-

¹⁾ «Ἄλλ' οὐδὲ ἦν τὸ ψευδεπίγραφον ἐκεῖνο βιβλίον ἐν ἀπάσαις μικροῦ ταῖς ὁμίλιας πρεσβεύει τελείαν ἐνταῦθα ἀπαλλαγὴν τῶν παθῶν καὶ ὀλικὴν ἐλευθερίαν ἀποδέχονται οἱ οἰκουμενικοὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι, ὡς ἀλλοχοῦ ἡμῖν ἰκανῶς ἀποδέδεικται»

²⁾ Πρὸβλ. Κ. Δυοβουνιώτου, Ἐκ τῶν νομοκανονικῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 1457 καὶ 1458 ἐν τῇ Ἑβδομηκονταεπταετηρίδι τῆς Ριζαρείου ἐκκλ. σχολῆς (ἐν Ἀθήναις 1920) σελ. 185 ἔ.

³⁾ Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς παρατηρεῖ «Ἐπὶ τούτοις ἰστέον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προσεκτέον ὅτι τοῦ γραικολατινιστῆ ἐκδεδομένου ἐγχειριδίου ἐπ' ὄνοματι τοῦ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου εἰς δύο τόμους, παρεκτὸς τῶν ἐν μέσῳ ἀποφθεγμάτων, διηρημένου». Εἶνε φανερόν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τοῦ Μακαρίου, τῆς γενομένης ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Pritius ἐν Λειψία τῷ 1714, τῆς προηγουμένης ἐκδόσεως, τῆς γενομένης τῷ 1698 καὶ 1699, μὴ δυναμένης νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, καθ' ὅσον ὁ Νεόφυτος ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ἐκδοσιν καθ' ἣν αἱ ὁμίλια τοῦ Μακαρίου ἀποτελοῦσι τὸν δεῦτερον τόμον καὶ οὐχὶ τὸν πρῶτον ὡς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 1698 καὶ 1699.

⁴⁾ Ὡς γνωστὸν κατὰ τὸν *Oudīn* ὑποστηρίξαντα διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων τὴν γνώμην του, αἱ πενήτηντα ὁμίλια, αἱ ἀποδιδόμεναι εἰς τὸν Μακάριον, καὶ διὰ τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐπικρατοῦσαν περὶ αὐτῶν σιωπὴν καὶ ὡς ἀπόζουσαι τῆς τῶν Πελαγιανῶν κακοδοξίας εἶνε ὑποβολιμαῖαι, οὔτε ὑπὸ τοῦ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, οὔτε ὑπὸ τοῦ προηγουμένου αὐτοῦ Μακαρίου, οὔτε ὑπὸ τοῦ Μακαρίου τοῦ Ἀλεξανδρέως συγγραφεῖσαι, ἀφοῦ καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἤκμασαν πρὸ τῶν Πελαγιανῶν. Ὁ *Oudīn* ἀποδίδει αὐτὰς εἰς Μάρκον τινα ἀσκητὴν, χρηματίσαντα μαθητὴν τοῦ Μακαρίου Ἀλεξανδρέως καὶ ἀκμάσαντα περὶ τὰ μέσα τῆς ε' ἑκατονταετηριδος.

γματα δευτέρου τόμου μετά τινων πολλαχού προσθηκῶν, ἐπομένως δὲν ἔγραψεν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, τοῦ γράψαντος τὸν δεύτερον, ὁ δὲ δεύτερος γέμων τῶν δυσσεβῶν δογμάτων τῶν Μασσαλιανῶν, πάντως ἔγραψεν ὑπὸ τινος Μασσαλιανοῦ θελήσαντος νὰ συστήσῃ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου. Κατὰ ταῦτα τὰ ἐν δυοῖς τόμοις ἐκδοθέντα ἔργα τοῦ Μακαρίου «παρεκτός τῶν ἐν αὐτοῖς γεροντικῶν ἀποφθεγμάτων καὶ ὧν ὁ ἄββᾶς Μακάριος περὶ τε αὐτοῦ καὶ ἄλλων διηγεῖται γερόντων» εἶνε νόθα. Ὡς φαίνεται, ὁ γράψας τὸ δεύτερον βιβλίον ψευδῶς τῷ Μακαρίῳ ἔγραψε καὶ τὸ πρῶτον ψευδῶς τῷ Συμεῶν τῷ μεταφραστῇ, διότι δὲν ἦτο δυνατόν ὁ Συμεῶν ὁ μεταφραστὴς νὰ μεταφράσῃ, ἐπομένως καὶ νὰ οἰκιοποιηθῇ, τὰ τῶν Μασσαλιανῶν δόγματα, ἅτινα, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ, περιέχονται καὶ ἐν τῷ πρώτῳ. Ἐκτός ἐὰν δεχθῇ τις ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Συμεῶν τοῦ μεταφραστοῦ, ἀλλὰ περὶ ἄλλου τινὸς Μασσαλιανοῦ, μεταφραστοῦ καὶ τούτου κληθέντος, ὡς μεταφρῶσαντος τὸ ψευδῶς εἰς τὸν Μακάριον ἀποδιδόμενον ἔργον. ¹⁾ «Ὅτι δὲ οὗ τοῦ μεγάλου πατρὸς Μακαρίου τυγχάνει τὸ ἐπὶ τὸ ὄνοματι ἐκείνου ἐκδοδόμενον βιβλίον, μαρτυρεῖ καὶ ὁ Σουΐδας, ὅστις εἰρωθῶς καὶ ὀπίσω οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁποῖα ἕκαστος τῶν παρ' αὐτῷ κατωνομασμένων ἀνδρῶν συνέγραψε καταλέγειν, Εὐαγγεῖον τοῦ τῷ Μακαρίῳ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν μαθητεύσαντος ἀπαριθμεῖ καὶ τὰ συγγράμματα, περὶ δὲ τοῦ Μακαρίου ὅτι καὶ συνέγραψέ τι οὐδόλως λέγει· εἶπε γὰρ ἂν εἴπερ».

IV

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀναπτυχθέντων γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Νεόφυτος θεωρεῖ τὰ ἔργα, τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Μακάριον, πλὴν τῶν ἀποφθεγμάτων, ὡς νόθα, τὴν γνώμην του δὲ ταύτην στηρίζει ἐπὶ τῶν ἰδεῶν τῶν Μασσαλιανῶν, τὰς ὁποίας εὕρισκει περιεχομένης ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Μα-

¹⁾ «Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ὥσπερ ἡ τοῦ β' τόμου οὕτω καὶ ἡ τοῦ α' ἐπιγραφή νόθος εἶναι· ὁ γὰρ τὸν β' τῷ Μακαρίῳ ψευδεπιγράψας, οὕτως οἶμαι καὶ τὸν πρῶτον, τὴν τοῦ δευτέρου φημι μετάφρασιν, Συμεῶν τῷ μεταφραστῇ ψευδεπέγραψε. Ποῦ γὰρ ὅλως πρὸς τὸν μεταφραστοῦ Συμεῶν τὰ τῶν Μασσαλιανῶν μεταφράξεν ταῦτόν εἰπεῖν ἰδιοποιεῖσθαι: Εἰ μὴ τις ἐγὼι Συμεωνῆν μὲν καλεῖσθαι καὶ τὸν τῆς μεταφράσεως πατέρα οὐ μὴν εἶναι τὸν καθωμιλημένον τῇ ἐκκλησίᾳ μεταφραστὴν, ἄλλον δὲ τινὰ Μασσαλιανόν, δι' ἣν δὲ ἐποίησε τοῦ ψευδεπιγράφου βιβλιαρίου μετάφρασιν μεταφραστὴν παρὰ τοῖς Μασσαλιανοῖς ἐπονομασθῆναι πρὸς ἀντιδιαστολὴν οἶμαι Συμεῶνος τοῦ παρ' αὐτοῖς νέου θεολόγου, οὕτως ἐγὼ πειθομαι εἶναι μᾶλλον ἢ παντός ἄλλου καὶ τὸ τῷ μεγάλῳ Μακαρίῳ ἐπιγραφόμενον ἔχειριδιον. Εἰ δὲ μὴ αὐτοῦ ἐκείνου, τινός γε τοι πάντως τῶν ὁμοδόξων ἐκείνου».

καρίου. Τοῦτο, ἐννοεῖται, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζει ἰδίᾳ τὴν γνώμην του ὁ Νεόφυτος περὶ τῆς νοθείας τῶν ἔργων τοῦ Μακαρίου, ἔπρεπε νὰ ἀποδείξῃ. Πράγματι δὲ διὰ μακρῶν καὶ λεπτομερῶς ἀποδεικνύει κατὰ τὴν ἀκόλουθον μέθοδον· ἀναφέρει πρῶτον τὰς δοξασίας τῶν Μασσαλιανῶν ἐκ τοῦ περὶ αἵρέσεων συγγράμματος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ¹⁾ καὶ ἔπειτα προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αἱ δοξασίαι αἱ ἀποδιδόμεναι ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τοὺς Μασσαλιανοὺς ὑπάρχουσι καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς ἀποδιδόμενοις τῷ Μακαρίῳ. Κατὰ τὸν Νεόφυτον αἱ κυριώτεραι τῶν δοξασιῶν τῶν Μασσαλιανῶν, τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ, συνεπτυγμένως εἶνε αἱ ἀκόλουθοι.

1) «Συνοικεῖν φασιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τό τε ἅγιον Πνεῦμα καὶ τὸν σατανᾶν μετὰ τῶν δαιμόνων ἐνυποστάτως κοινωνικὴν τε εἶναι τὴν ἀνθρώπων φύσιν τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων ὡς μηδὲ τοὺς Ἀποστόλους καθαρεῦσαι τῆς τούτων ἐνεργείας».

2) «Τὸν ἀνθρωπον μήτε τῷ βαπτίσματι τελειοῦσθαι ὡς καὶ μετὰ τὸ βάπτισμά φασι συμπεφυρόμενον τῇ ἁμαρτίᾳ, μήτε τῇ τῶν θεῶν μυστηρίων μεταλήψει καθαίρεσθαι τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ μόνη τῇ παρ' αὐτοῖς σπουδοζομένη εὐχῇ τὸν κατ' αὐτοὺς εὐχόμενον δυνατὸν αἰσθάνεσθαι ἐν ψυχῇ τοιαύτης τῆς τοῦ οὐρανοῦ νυμφίου κοινωνίας, οἷαν αἰσθάνεται ἡ γυνὴ ἐν τῇ συνοσίᾳ τοῦ ἀνδρός, δέχεσθαι τε αὐτὸν ἐξ ἀποκαλύψεως αἰσθητῶς ἐν θεϊκῇ ὑποστάσει τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ».

3) «Ὅτι δεῖ δύο κτήσασθαι ψυχὰς τὸν σωθησόμενον, μίαν τὴν κοινὴν τοῖς ἀνθρώποις καὶ μίαν τὴν ἐπουράνιον, ἧς οὐκ ἄνευ φανεροῦσθαι τε αὐτῷ τὸν Σωτῆρα ἐν φωτί».

Τῶν ἰδεῶν τούτων τὴν πρώτην εὐρίσκει ὁ Νεόφυτος, ἐν τοῖς ἑξῆς χωρίοις τῶν ἔργων τῶν ἀποδιδόμενων εἰς τὸν Μακάριον, ὡς ἀκολούθως.

«Κοινωνὴν μὲν γὰρ εἶναι τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων, (τόμ. β' ὁμ. κζ' κεφ. ιθ' καὶ ὁμ. κοτ' κεφ. ιγ' καὶ ὁμιλ. μγ' κεφ. η' ἐνῶ καὶ τῶν Ἀποστόλων πλαγίως πως καθάπτεται τοῦ μὲν Πέτρου ὡς δῆθεν κατεγνωσμένου, τοῦ δὲ Παύλου καὶ Βαρνάβα ὡς παροξυνθέντων ἀλλήλοις τόμ. β' ὁμιλ. κζ' κεφ. ι' καὶ ὁμιλ. ιζ' κεφ. ζ' καὶ τόμ. α' περὶ ὑψώσεως τοῦ νοὸς κεφ. ιζ')».

«Τὴν τῶν ἐναντίων πνευμάτων πονηροῦ τε φημί καὶ ἀγαθοῦ, φωτὸς καὶ σκοτῆτος, χάριτος καὶ ἁμαρτίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συνοίκησιν κακοσχόλως προχειριζόμενος τὸ καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, (τόμ. β' ὁμιλ. σι' κεφ. στ' καὶ ὁμιλ. ιζ' κεφ. δ' καὶ ὁμιλ. κζ' κεφ. ιθ' καὶ ὁμιλ. μγ' κεφ. η')

¹⁾ Πατρολ. Migne τομ. 94 σελ. 729 ἔ.

καὶ τόμ. α' περὶ τελειότητος ἐν πνεύματι κεφ. δ' καὶ περὶ ὑψώσεως νοδς κεφ. ιγ' καὶ ιδ' καὶ περὶ ἀγάπης κεφ. ιβ' λ' καὶ λα')».

«Τὴν ψυχὴν μὴ ἔχουσαν τὸν Χριστὸν ἔνοικον ἐν αἰσθησει καὶ πάσῃ πληροφορίᾳ κατοικητήριον εἶναι πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως, (τόμ. β' ὄμιλ. κη' κεφ. α' καὶ β' καὶ τόμ. α' περὶ ἐλευθερίας νοδς κεφ. ιβ')».

Τὴν δὲ δευτέραν ἐν τοῖς ἑξῆς.

«Τὴν ψυχὴν οὕτω κατ' αἰσθησιν οἷόν τε κοινωνεῖν τῷ οὐρανίῳ νυμφίῳ ὡς ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. (τόμ. β' ὄμιλ. ιη' κεφ. ζ' καὶ ὄμιλ. λη' κεφ. ε' καὶ ὄμιλ. με' κεφ. στ' καὶ ὄμιλ. μθ' κεφ. δ' καὶ τόμ. α' περὶ ἀγάπης κεφ. η'. ιγ'. ιδ' καὶ περὶ ἐλευθερίας νοδς κεφ. ὑστάτῳ)».

«Τὸν βαπτισθέντα συμπεριφερόμενον εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ μετὰ τὸ βᾶπτισμα πλαγίως πως ὑπαινίττεται (τόμ. β' ὄμιλ. ιε' κεφ. ιδ')».

«Τὸ δὲ δέχεσθαι εἶτ' οὖν ἐλλάμτεσθαι τὸν εὐχόμενον ἕξ ἀποκαλύψεως αἰσθητικῶς τὴν θεϊκὴν ὑπόστασιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ὡσπερ ἐν κατόπτρῳ τὴν Χριστοῦ μορφήν ὄραν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ἐνσωμάτως εἶτ' οὖν σωματομόρφως πλεισταχοῦ ἂν εὖροις τοῦτο παρ' αὐτῷ λεγόμενον (τόμ. β' ὄμιλ. δ' κεφ. ια' καὶ ιγ' καὶ ὄμιλ. η' καὶ ιγ' κεφ. β' καὶ ὄμιλ. κη' κεφ. ε' καὶ ὄμιλ. λζ' κεφ. ζ' καὶ ὄμιλ. λθ' κεφ. α' καὶ ὄμιλ. μζ' κεφ. ια' καὶ ὄμιλ. μθ' κεφ. α' καὶ τόμ. α' περὶ τελειότητος ἐν πνεύματι κεφ. ια' καὶ περὶ ὑψώσεως τοῦ νοδς κεφ. στ', ζ, η' καὶ περὶ ἀγάπης κεφ. ιζ', κη' κθ' καὶ περὶ ἐλευθερίας νοδς κεφ. ια', ιβ' καὶ κβ', κγ' καὶ κδ')».

Καὶ τὴν τρίτην ἐν τοῖς ἑξῆς.

«Τὴν δὲ τῶν δυοῖν ψυχῶν κτησιν (τόμ. β' ὄμιλ. λβ' κεφ. στ' καὶ θ' καὶ ὄμιλ. λ' κεφ. γ' καὶ ὄμιλ. μδ' κεφ. η' καὶ τόμ. α'. περὶ ἀγάπης κεφ. ια' καὶ περὶ ἐλευθερίας νοδς κεφ. ιβ')».

Αὗται εἶνε αἱ κυριώτεραι ἰδέαι, ¹⁾ αἱ περιεχόμεναι ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Μακαρίου, ἐφ' ὧν ὁ Νεόφυτος νομίζει ὅτι δύναται νὰ στηριξῆ ἀσφαλῶς τὴν περὶ νοθείας τῶν ἔργων, τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸν Μακάριον, γνώμην του.

Ἡ ἐξέτασις κατὰ πόσον ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Νεοφύτου εἶνε ὀρθή, ἥτις θὰ ἦγεν ἡμᾶς ἀναγκαίως εἰς λεπτομερῆ ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Μακαρίου, θέλει ἀποτελέσει τὸ θέμα ἐτέρας μελέτης.

Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

¹⁾ Ἄλλας τινὰς δευτερευούσης σημασίας ἀναφέρει ὁ Νεόφυτος ἐκ παρέργου «τὸ γὰρ τὰς ψυχὰς καὶ τοὺς ἀγγέλους λεπτοσωμάτους εἶναι λέγειν καὶ ψυχὴν ἔχειν τοὺς ἀγγέλους (ψυχᾶς γὰρ φησιν ἅγιον καὶ ἀγγέλων συγκυρναῖται σωματούμενον τὸ θεῖον) παρήμι (τόμ. α' παρὶ ὑψώσεως τοῦ νοδς κεφ. στ' καὶ τόμ. β' ὄμιλ. στ' κεφ. ια'), ὡσαύτως καὶ τὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσφερόμενον ἄρτον καὶ ὀλνον ἀντίτυπα εἶναι τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ (τόμ. β' ὄμιλ. κζ' ἐρωτ. ιζ')».